

Krist između države, nacije i pojedinca

Robert Bogešić

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske¹

robert.bogesic@mvpei.hr

UDK: 261.6: 261.7

Pregledni članak

Primljeno: 1, 2009.

Prihvaćeno: 3, 2009.

Sažetak

Ovaj rad predstavlja prikaz korelacije elemenata političke zajednice – države i kršćanske zajednice – crkve prema osobi božanskog i ljudskog karaktera – Isusu Kristu. Isus Krist kao utjelovljeni Bog u ljudskoj osobi u modernom svijetu, početkom 21. stoljeća, koristi se dvojako. S jedne strane, postavlja ga se kao objekt koji ima svrhu identifikacije, bilo da se radi o nacionalnom ili religijskom elementu. S druge strane, kršćani koji manifestiraju svoju vjeru kroz djela ostvaruju identifikaciju s Kristom koji predstavlja subjekt u međusobnim odnosima. Pred crkvom je veliki zadatak svakodnevno poticati, podržavati i nastojati kod vjernika ostvarivati takav odnos s Kristom kao aktualnim i aktivnim subjektom, koji nije opterećen pojedinačnim ili grupnim interesima. Kršćanska crkva treba izgrađivati kod vjernika odnos prema politici i političkom djelovanju, ali treba biti autonomna u djelovanju.

Ključne riječi: Isus Krist, crkva, politika, vjera, politička zajednica, država, narod, pojedinac

1. Uvod

Odnosi crkve i države, religije i vjere te politike i političkog aktualni su početkom 21. stoljeća, kao što su bili i tijekom povijesti ljudskih civilizacija, unatoč sve jačim tendencijama sekularizacije ukupnog društva. Pitanja koja se u tim korelacijama postavljaju odnose se na međusobno nametanje i prevladavanje. U povijesti bila su razdoblja kada je jedna strana dominirala nad drugom, bilo da se radi o dominaciji crkve nad politikom ili politike nad crkvom. U oba slučaja, kao posljedica takvih negativnih razdoblja, bilo je odvajanje.

1 Autor u tekstu navodi osobna stajališta.

Ovaj rad ne daje povijesnu kronologiju razvijanja odnosa između crkve i države ili religije i politike, već je usmjeren na analizu sadržaja međuodnosa crkve i države, odnosno vjerskog, religijskog i političkog. Pregledom dostupne literature uočeno je kako te relacije nisu uvijek imale za cilj razvijanje odnosa, već njihovo kompromitiranje ili podčinjavanje. Pojašnjavajući pojedine pojmove istaknuta je njihova autonomnost u djelovanju, ali i spremnost sudjelovanja u izgradnji okružja, bilo da se radi o državi ili religijskom okružju.

Poseban naglasak je stavljen na ulogu i položaj Isusa Krista u tim suodnosima. Isus Krist, kao začetnik kršćanstva i temelj crkve, ali i bogočovjek, danas promatrajući kršćanski svijet i međuodnose države, nacije te religije i crkve ima dvojaku ulogu. S jedne strane, za državu, naciju, crkvu i religiju predstavlja objekt pripadnosti i identifikacije, dok, s druge strane, za pojedinca i vjeru predstavlja subjekt međusobnog odnosa na relaciji Bog-pojedinac.

U radu su pojašnjeni osnovni pojmovi koji formiraju i razvijaju odnose sa i prema Isusu Kristu, kao Božjem utjelovljenju čovjeka, kao što su politika, političko područje, politička zajednica, država, religija, vjera, crkva, pojedinac, narod i nacija. Kao uvodno razmatranje međuodnosa, najprije je analiziran odnos Isusa Krista prema politici i političkom djelovanju. Kroz međuodnos države i crkve, analizirana su djelovanja tih subjekata, kako u međusobnom odnosu, tako i u autonomnim odnosima prema pojedinim pitanjima. Poseban je naglasak stavljen na Europu i zapadnu civilizaciju, kojoj je jedan od temelja razvoja bilo kršćanstvo. U 21. stoljeću ta se civilizacija nalazi u silaznoj putanji, posebno ako se promatra dolazak na svjetsku scenu, u političko-gospodarskom, sigurnosnom i religijskom smislu, država Dalekog i Bliskog istoka te Jugoistoka Azije.

U radu je obrađeno i promišljanje kako se kroz evangelizaciju pojedinaca utječe na politiku, koja predstavlja oblik uređenja međuljudskih organiziranih odnosa, te se na taj način evangelizira i politička zajednica.

Biblijski citati koji se navode u radu korišteni su iz Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti iz 1978. godine, te iz Novog zavjeta u izdanju Britanskog i stranog biblijskog društva, XI. izdanje Kršćanske sadašnjosti iz 1990. godine.

2. Osnovni pojmovi

U ovom poglavlju definirani su osnovni pojmovi koji imaju utjecaj na određivanje odnosa prema Isusu Kristu kao inkarnaciji u osobi koja objedinjuje božanski i ljudski element. Dvostruke su mogućnosti ostvarivanja odnosa – s jedne strane, kao prema objektu, koji podrazumijeva statičan odnos (*on je tamo – ja ovdje*) ili, s druge strane, kao prema subjektu, koji podrazumijeva aktivan odnos (*zajedno smo*).

Politika (grč. *polis* – država, grad i *politikos* – državni, javni poslovi) – potrebno je razlikovati politiku od političkog, jer, kao što navodi Rene Coste (1995:

32), dok politika predstavlja odluku, kojoj je svrha obavljanje vlasti, političko je razumna organizacija, koja postoji uz podršku političke zajednice. Politika predstavlja vještinu vladanja, umijeće mogućega, borbu za vlast, održavanje reda i mira i vođenje državnih poslova, te ostvarivanje međunarodnih interesa (Bezić, 2001: 59-68).

Političko područje – pojedini autori (Coste, 1995: 27-32) podrazumijevaju sljedeće značajke političkog područja, kao što su globalizacija ili socijalizacija, zapovijedanje i slušanje, privatno ili javno te prijateljsko-neprijateljski odnosi. Kroz političko područje omogućava se aktivno i slobodno sudjelovanje građana/vjernika u uspostavljanju i funkcioniranju temelja političke zajednice, što se odnosi na upravljanje državom i njezinim sustavom. Sudjelovanje se najviše izražava kroz demokratski sustav, koji garantira građanima/vjernicima prava i dužnosti.

Politička zajednica - pojmovi političke zajednice i države nisu istovjetni pojmovi, jer država predstavlja moderni oblik političke zajednice. Politička zajednica ima četiri konstitutivna kriterija. To su zajednica, autoritet i vlast, pozitivno pravo i ustanova. Kao što navodi Rene Coste (1995: 35-43), zajednica podrazumijeva dvije sastavnice: nužnost, koja proizlazi iz potrebe ljudskog suživota, te dragovoljnost, koja se odnosi na zajednički interes i pojedinačnu volju temeljenu na povjerenju i prijateljstvu. Autoritet i vlast podrazumijevaju osobine neovisnosti i suvereniteta te povlastice zakonske prisile. Pozitivno pravo dijeli se na religijsko i političko pravo, dok pojam ustanove obuhvaća tri elementa, ideju o nekom djelu koje treba ostvariti; utemeljitelja ideje koji je želi ostvariti; grupu istomišljenika, koji prihvaćaju ideju i nastoje je ostvariti.

Država – predstavlja organ kojim se nastoji ostvariti interes, bez obzira na to radi li se o entitetu, klasi, vladajućoj eliti. U XVI. stoljeću termin je prvi put upotrijebio Machiavelli.² Temeljem gospodarsko-klasne karakteristike, države i društva se mogu klasificirati na robovlasničke, feudalne, kapitalističke, socijalističke. Sukladno navedenoj klasifikaciji, države mogu imati razne oblike organizacije vrhovne vlasti (monarhija i republika), prema odnosu lokalnih i centralnih organa vlasti (federativne i unitarne države) i prema političkom nosiocu suverene vlasti (demokracija, oligarhija i autokracija). Sadržaj države su narod, teritorij i suverenitet.

Religija (lat. *religio* – pogled na sveto i Božje, pobožnost, vjera) – predstavlja, kako navode pojedini autori (Hammond, 1993:17), usmjeravanje života, ponašanja i karaktera u svjetlu vjere u Boga. Religiju treba razlikovati od teologije jer prva predstavlja proučavanje i opis objave Božje, dok je teologija želi analizirati.

2 Machiavelli zakone politike i povijesti izvlači iz iskustva i razuma i, u duhu naprednog talijanskog gradanstva, odbacuje religiju i kršćanski moral, preuzeto iz *Politička enciklopedija* (1975:526), Savremena administracija, Beograd.

Promatrajući modernu civilizaciju, danas je religija samo u određenoj mjeri povezana uz moralne odrednice, a više uz političke platforme.

Vjera – pripada pojedincu koji je dio određene vjerske denominacije. Predstavlja sredstvo kojim se prihvaća božanska objava i blagoslovi koji su u njoj sadržani, kao i stav poslušnosti Božjoj riječi, koja se manifestira kroz praktična djela u životu vjernika (Hammond, 1993:16). Ona je utemeljena u Božjem djelovanju, a ne u ljudskoj odluci da vjeruje.³ „Ta milošću ste spašeni po vjeri! I to ne po sebi! Božji je to dar! Ne po djelima, da se ne bi tko hvastao. Njegovo smo djelo, stvoreni u Kristu Isusu za dobra djela, koja Bog unaprijed pripravi da u njima živimo“ (Ef 2,8-10) Danas vjera ne bi smjela biti dio političke pripadnosti. Nekada je vjera utjecala na politiku, a danas je obrnuto i vjera je postala retoričko oruđe.

Crkva (grč. *ekklesia* – sabrana zajednica) – predstavlja vidljivo zajednicu vjernika, okupljenih oko temeljnog kršćanskog, dogmatskog, bogoštovnog, moralnog i kanonskopavnog sustava. Jedno od središnjih mjesta u životu crkve i vjernika zauzima moral, koji se temelji na Starom i Novom zavjetu. Crkva, kako navode pojedini autori (Hammond, 1993:180), predstavlja društvo svih istinskih vjernika, koje ima svrhu da se otkupljeni ljudi sastaju zbog zajedničkog bogoštovlja i međusobne izgradnje te očuvanja Evanđelja i njegovog naviještanja drugima.

Pojedinac – kao vjernik i građanin, u isto vrijeme je pripadnik crkve - religijskog (*homo religiare*), ali i države - političkog (*homo politicus*). Time što mu je omogućeno djelovanje u funkcioniranju političke zajednice, osim prava, to postaje i dužnost. Na taj način dolazi do izražaja etički imperativ, koji se izražava kroz djelovanje. Rene Coste (1993:219) ističe kako su kršćani, kao pojedinci, „članovi dvaju društava, grada Božjega i grada ljudskoga, jednomu i drugomu pripadaju u cijelosti“.

Narod i Nacija - narod promatramo kao skupinu pojedinaca povezanih jezikom, kulturom, poviješću, interesima, dok nacija predstavlja narod koji je preuzeo kontrolu nad institucijama i nositelj je suverenosti, koja uključuje aktivnosti političkog karaktera. Za oba pojma zajednička je karakteristika kolektivni identitet, koji često uključuje i vjerski element. Nakon što se narod oblikuje u naciju, tako i nacija traži strukturu života koji će joj garantirati samostalnost i autonomiju, te se organizira u formu države, koja predstavlja društveno-političko uređenje jedne grupe nastanjene na nekom području i raspolaže vlašću nad organizacijama i pojedincima.

3 Vjera predstavlja odgovor na Božji poziv i sredstvo kojim se prima spasenje, jer Bog pristupa čovjeku i nudi mu spasenje u Isusu Kristu. Vjera predstavlja i sredstvo pristupanja čovjeka Bogu i prima od njega blagoslov, „jer bez vjere nemoguće mu je ugoditi, jer onaj koji želi pristupiti Bogu mora vjerovati da postoji Bog i da nagrađuje one koji ga traže“ (Heb 11,6). Više u Jambrek 2007:417.

3. Isus Krist i politika

Promatrajući osobnost i djelovanje Isusa Krista, Hammond (1993:109-128) ističe nekoliko značajnih karakteristika: božanstvo i sinovstvo, utjelovljenje, božansko i ljudsko u jednoj osobi, život i smrt, te uskrsnuće i uznesenje.

U međusobnom odnosu između Isusa Krista, s jedne strane, te države, nacije i pojedinca s druge, glavni nositelji ove interakcije odražavaju korelaciju na dvije razine. S jedne strane, to je odnos prema Isusu Kristu kao objektu, koju karakterizira pasivan među-odnos, te s druge strane, subjektu, što ostvaruje aktivan među-odnos.

Isus Krist, promatrajući zapise u Bibliji, posebno u Novom zavjetu, nije se bavio održavanjem političkih govora ili bilo kakvih političkih aktivnosti. Nije prihvaćao pravila političkih djelovanja iza kojih su se, kao i danas, uvijek nalazila ostvarivanja vlastitih interesa i osvajanje ili očuvanje vlasti. Odnos Isusa Krista prema politici opisuju tri karakteristike: autonomnost, prioritet i interes.

Autonomnost, primjerice, u Isusovu odgovoru na upit farizeja (Mk 12,13-17) o davanju ili nedavanju poreza caru, pokazuje kako Isus nije stavio na istu razinu Boga i cara. U rečenici "caru dajte carevo, a Bogu Božje" naglasio je kako to nisu isti pojmovi već svako pravo i odgovornost djeluje samostalno. Prihvatanjem jednog prvenstva ne isključuje autonomiju drugog.

Prioritet - kao drugi primjer jasne razlike između državnih i crkvenih aktivnosti potvrđuje i tekst iz Djela apostolskih (5,29), gdje se ističe kako se treba više pokoravati Bogu nego ljudima. "Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!". Ovim riječima potvrđuje se prioritet kome se trebaju kršćani pokoravati.

Interes - tekstom iz Starog zavjeta, u knjizi proroka Jeremije (29,7) "Ištite mir zemlji u koju vas izagnah, molite se za nju Jahvi, jer na njezinu miru počiva i vaš mir!" istaknuta je važnost interesa kršćana prema zajednici i društvu, što potvrđuju i riječi zapisane u Evandjelju po Mateju (5,13), gdje se ukazuje na važnost djelovanja kršćana za društvo kao 'sol zemlje' - "Vi ste sol zemlje. Ali ako sol obljutavi, čime će se ona osoliti? Nije više ni za što, nego se baci van i ljudi po njoj gaze".

Za kršćanina je, kroz Isusove riječi, sačuvano Božje pravo bez obzira na političku situaciju, jer prihvaćanjem prvenstva Boga ne oduzimaju se društvu i državi, kao političkim zajednicama, njihove autonomije. To je Krist potvrdio riječima navedenim u Evandjelju po Mateju (17,24-27) kada njegovog učenika Petra upitaju da njegov učitelj ne plaća dvodrahme, Isus daje naputak Petru "...ali da ih ne sablaznimo, pođi k moru, baci udicu i prvu ribu koja naiđe uzmi, otvori joj usta i naći ćeš stater. Uzmi ga pa im ga podaj za me i za se".

Crkva tako prihvaća postojanje političkog pluralizma u svijetu, ali treba također poticati vjernika na slobodu izbora u skladu sa svojom savješću i etikom, u svjetlu Evandjelja.

4. Međudnosi Države i Crkve

U kontekstu Kristovog očitovanja u vremenu i svijetu danas, nameću se pitanja o odnosu između Crkve i Države, kakva je uloga Crkve, a kakva Države, o pravima vjernika u državi, u ulozi vjernika u političkom životu.

a) Crkva

Prema Nicejsko-carigradskom vjerovanju⁴, sljedeće su osobine karakteristike Crkve: jedinstvo, svetost, katoličanstvo i apostolstvo. Jedinstvo Crkve očituje se u ujedinjenosti s Kristom, svetost jer u njoj boravi Duh Sveti, katoličanstvo jer se Krist naviješta svugdje i u svako vrijeme te apostolstvo jer je vjerna novozavjetnom apostolskom učenju.

Uloga i svrha Crkve nije bavljenje politikom, ali ima pravo i obvezu na odgovornost, kritiku, raspravu i dijalog. Pri tome, ne smije se izostaviti Kristova poruka iz Evanđelja po Mateju (7,1-5). „Ne sudite da ne budete suđeni“, kao i „izvadimo najprije brvno iz oka svoga, pa ćemo onda dobro vidjeti izvaditi trun iz oka bratova“. Na taj način Crkva treba izbjegavati iskušenje međusobnog optuživanja, što je česta praksa u političkim zajednicama, jer tada i služba navješćivanja Radosne vijesti Isusa Krista gubi na autentičnosti i vjerodostojnosti.

Teolog Boff (1987:153-158), ističe kako su temeljne crkve najbolja i prava žarišta evangelizacije, što se manifestira kroz pet točaka:

- temeljne crkvene zajednice: susret potlačenog i vjerujućeg naroda
- temeljne crkvene zajednice niču iz Božje riječi
- temeljne crkvene zajednice: nov način postojanja Crkve
- temeljne crkvene zajednice: znak i sredstvo oslobođenja
- temeljne crkvene zajednice: slavljenje vjere i života.

Kroz oblik temeljnih crkvenih zajednica, vjernici izgrađuju s jedne strane zajedništvo vjernih, ali i, s druge strane, osobne stavove prema okružju gdje žive. To predstavlja jedan od modela postojanja i organizacije Crkve, koja je otvorena prema svijetu i društvu, pa i prema političkim procesima.

Crkva se može postaviti prema politici pozitivno, negativno ili kompromisno. Pri tome, ne može se odvajati djelovanje puka/vjernika i vodstva/prezbitera/službenih predstavnika crkve. Razlog je jednostavan – svi su oni Tijelo Kristovo i Crkva kojoj je „Glava On Spasitelj Tijela“ (usp. Ef 5,23).

S obzirom na to da Crkva nije izdvojena i izolirana od svijeta, bavljenje poli-

4 Nicejsko-carigradsko vjerovanje je najrašireniji tekst vjerovanja u kršćanskim crkvama. Prihvaćeno je 381. na Prvom carigradskom saboru, a predstavlja proširenje ranijeg vjerovanja koje je prihvaćeno 325. na Prvom nicejskom saboru.

tikom može se promatrati i kao nešto dobro, korisno i potrebno, jer se u konačnici radi o općem dobru. Kao što to naglašava i Drugi vatikanski koncil.⁵ Crkva prihvaća autonomiju zemaljskih vrednota te ne vodi vlastitu politiku kojom se nastoji miješati u poslove državnih ovlasti.

S druge strane, evanđeoski kršćani, posebno tijekom 20. stoljeća, nastojali su interes za društveno-političke aktivnosti podići na višu razinu uključivanjem u te djelatnosti. Tako se izjavljuje u Lausannskom zavjetu:⁶

„Vjerujemo da je Bog i Stvoritelj i Sudac svih ljudi. Stoga smo dužni širiti njegovu zauzetost pravednošću i pomirenjem cijeloga ljudskog društva te oslobođenjem čovjeka od svake vrste tlačenja. Budući da je ljudski rod stvoren na sliku Božju, svaki pojedinac, bez razlike na rasu, religiju, boju kože, kulturu, stalež, spol ili dob, posjeduje prirodno dostojanstvo, zbog kojeg zavrjeđuje poštovanje, i ne smije biti izrabljiv. I u ovome izražavam duboko pokajanje zbog vlastita nemara i zbog toga što smo promatrali evangelizaciju i društvena pitanja kao međusobno isključive pojave. Premda pomirenje među ljudima ne uključuje i istovremeno pomirenje s Bogom, a društvena djelatnost nije istovjetna evangelizaciji, niti je političko oslobođenje jednako spasenju, ipak tvrdimo da je evangelizacija i društveno-političko uključivanje dio naših sveukupnih kršćanskih dužnosti, jer su oboje izraz doktrine o Bogu i čovjeku, ljubavi prema bližnjemu te poslušnosti prema Isusu Kristu...“ (LZ, 1974, 5).

b) Država

S druge strane, dok politika predstavlja posebnu usmjerenost neke političke grupe u obavljanju vlasti, političko je posebno organizirano ljudsko područje djelovanja (Coste, 1995:32).

Država, u suvremenom svijetu, još uvijek predstavlja temeljni oblik svjetske zajednice, iako sve više na značaju dobivaju razni oblici organiziranja, kao što su lokalne, regionalne i globalne integracije, Organizacija ujedinjenih naroda (OUN), Sjevernoatlantski pakt (NATO), Europska unija (EU), Organizacija za europsku sigurnost i stabilnost (OESS), Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC), Organizacija zemalja jugoistočne Azije (ASEAN) i druge.

Država se sastoji od tri konstitutivna elementa (Coste, 1995:87-91): stanovništva, teritorija i pravne organizacije. *Stanovništvo* predstavlja osnovu države, jer razvoj države ovisi o razvoju stanovništva i njegovom doprinosu razvoju civilizacija. Teško je očekivati da će uspjeti neka nametnuta državna tvorevina ako je ne prihvati stanovništvo, što najbolje potvrđuju nestanci pojedinih nametnu-

5 *Gaudium et spes* (GS) 36, *Apostolicam actuositatem* (AA) 7.

6 Lausanski zavjet, koji je usvojen 1974. godine na Prvom međunarodnom kongresu za evangelizaciju svijeta u švicarskom gradu Lausanne, predstavlja ispovijed vjere evanđeoskih kršćana.

tih složenih država, kao što su bili Sovjetski Savez, Čehoslovačka, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Postojanje država podrazumijeva postojanje određenog stabilnog područja, tj. *teritorija*, koji isključuje neku drugu suverenost, određen je granicama i na njemu se provode ovlasti države. *Pravna organizacija* podrazumijeva postojanje određenih ustanova, koje uspostavljaju, održavaju, ali i prilagođavaju promjenama red, usklađenost organiziranost te napredak države.

Promatrajući odnos države i kršćanstva, posebno u Europi u drugoj polovici 19. stoljeća, značajnu ulogu je imala pojava ideje demokršćanstva, koja je imala za cilj pomirenje kršćanskih vjerskih, etičkih i društvenih načela s državnim demokratskim institucijama.

Demokršćanski pokreti predstavljali su reakciju na pojavu liberalnog sekularizma u modernim državama. Demokršćanstvo je bila i reakcija na pojavu socijalizma, te se zalaže za konzervativna načela koji predstavljaju sredstvo očuvanja postojećeg državnog uređenja i društvenog poretka. Država ima ulogu provedbe intervencija s ciljem otklanjanja siromaštva i uvođenja države blagostanja.⁷

c) Međusobni odnos

Kao što navode pojedini autori, elementi koji određuju međusobni odnos političkih i kršćanskih subjekata i procesa (Coste, 1995:212-216) jesu: razlikovanje duhovne od svjetovne vlasti; vjernici daju prvenstvo duhovnoj vlasti; autonomna svjetovna vlast – djeluje na području političkog; autonomna duhovna vlast – djeluje na području religioznog; religijsko izražava lojalnost prema državi i suradnju s njom; Crkva treba biti nadnacionalna i crkva blaženstva.

- Razlikovanje duhovne od svjetovne vlasti – ovo razlikovanje istaknuo je Isus Krist u poruci kako treba caru dati carevo, a Bogu Božje (Mt 22,21) „...Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje“. Na taj način prisutna su dva načela upravljanja u svijetu.
- Vjernici daju prvenstvo duhovnoj vlasti – na taj način Crkva se orijentira

7 Miličić u tekstu *Socijalna država, država blagostanja* smatra kako bi socijalna država trebala biti ona koja je u stanju građanima jamčiti, uspostaviti i ostvariti, primjerenu kakvoću i kolikoću zadovoljenja potreba, obuhvaćenih socijalnom sigurnošću. Međutim, kao osnovnim i važnim izričajem države Miličić navodi autoritet zbiljske vlasti u državi, a ne uopćenu tzv. socijalnu državu koja bi trebala imati drukčije viđenje i procjenu društvenih stanja, promjena, društvenih napetosti, pojedinih ključnih društvenih potreba socijalne sigurnosti i njihova zadovoljenja. Zato smisao socijalne države vidi u osiguranju opstojnosti kakvoće i kolikoće društvenoga bogatstva, dakle u zamjetnim i stvarnim mogućnostima jedne zajednice, vlasti u državi, potom u volji i ozbiljenju volje te iste vlasti za socijalnom pravičnošću – za pravičnom preraspodjelom materijalnih vrijednosti, za pravičnom pomoći onima koji su slabiji i ugroženi.

na poslanje naviještanja Božje riječi, uz potrebu da se politička vlast upoznava s kršćanskim naukom.

- Autonomna svjetovna vlast – djeluje na području političkog, ali se pod autonomijom ne podrazumijeva anarhično raspolaganje stvorenim stvarima.
- Autonomna duhovna vlast – djeluje na području religioznog i podrazumijeva pravo na slobodu duhovne vlasti i djelovanja u svijetu kroz propovijedanje Radosne vijesti svakome.
- Religijsko izražava lojalnost prema državi i suradnju s njom – osim autonomnosti koje imaju svjetovna i duhovna vlast, obje su u službi osobnog i društvenog poziva, što podrazumijeva međusobnu suradnju. Pred Crkvom je zadaća promicanja, kako vjerskih, tako i političkih sloboda, ali i odgovornost građana.
- Crkva treba biti nadnacionalna i crkva blaženstva – kroz nadnacionalnost Crkva ukazuje na prisutnost među ljudima ne opterećujući svoje djelovanje povezivanjem za neku određenu regiju, državu ili civilizaciju. Pod pojmom crkve blaženstva, podrazumijeva se poslanje vjernika, kao dijelova Tijela Kristova, Crkve, da koriste evanđeoske putove, načine i sredstva, koja se često razlikuju od sredstava država. To znači da nije oslonac na povlastice, stečenim pravima i privilegijama, posebno ako bi to moglo dovesti u sumnju iskrenost namjera i djela.

Crkva ima primarnu ulogu u promicanju kršćanskih vrijednosti te upućivati vjernike u njih, dok vjernici, kao članovi i predstavnici crkve u društvu, ali i građani imaju svoje mjesto u društvu, jer oni su ti koji prožimaju kršćanske vrijednosti te imaju i odgovornost prema društvenoj zajednici.

Između Crkve i Države ne smije biti manipulacije, jer Crkva nije politička stranka, nego ima slobodu u svom djelovanju, a Država treba predstavljati servis svim vjerskim zajednicama.

Velika razlika između Crkve i Države je i u biranju legitimnog lidera/vođe. Činjenica je da Država to postiže kroz demokratske izbore, birajući svoje vođe, dok Crkva ima vođu u jednoj osobi – Isusu Kristu, koji bira svoje učenike.

Prema Aureliju Augustinu (1995:410-420), kršćanin, s obzirom na to da ga država sprečava u vjerovanju u Boga, ne bi trebao poštivati državu. S obzirom na to da je Augustin djelovao u vrijeme Rimskog Carstva, specifično je kako on smatra da je Rimsko Carstvo dopuštalo strane bogove, ali su s druge strane, carevi tražili da ih se smatra bogovima, što se suprotstavljalo monoteističkim stavovima kršćana te je bilo u suprotnosti sa zapovjedi “Ne imaj drugih bogova uz mene”. Zato je Augustin rezolutan kako ne treba poštivati državu koja tolerira kršćansku religiju uz odobrenje i svih ostalih. Iz tog se može zaključiti kako Augustin smatra da država treba provoditi vjersku netoleranciju prema drugim religijama kako bi

brinula za dobro naroda.

Prema njegovom mišljenju, pod pojmom "Država Božja" podrazumijeva se zajednica svih, bilo živih bilo mrtvih, pa i nerođenih, koji slijede Božju volju, a kako je kršćanska crkva najbliža Bogu, treba biti nadređena državi.

U modernom promišljanju pojma države i njezinih funkcija, ona predstavlja jamac suvereniteta i autonomije, štiti ravnopravnost svojih građana, u međunarodnim odnosima štiti prava, identitet i autonomiju nacija, bez obzira na vrstu identiteta (vjerski, kulturni, nacionalni, rasni...).

Zato su Crkva i kršćani pozvani evangelizirati ljude oko sebe (Mt 28,19-20): „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio“. Činjenica je kako su jedini prenosioци Radosne vijesti i objavljuju svijetu Boga živoga Crkva i njezini vjernici.

Kao što navodi Đurić P. M. u tekstu *Od odgovorne do mirovne crkve*, koji je prezentiran u okviru Međunarodne konferencije *Crkva i mir*, 1.-4. svibnja 2003. u Osijeku, danas crkvenu borbu za mir prvenstveno treba gledati u kontekstu ostvarenja Božjeg Kraljevstva na zemlji koje se počelo ostvarivati s Isusom Kristom. Tako jedan teološki razlog postaje i politički, a ostvarenje Božjeg Kraljevstva (Lk 17,21) vodi međuodnosu teologije i politike. U takvom međuodnosu politika dobiva značaj, kako navodi Aristotel⁸, a koji označava težnju od pojedinačnog prema kolektivnom dobru.

U svrhu svjedočenja, crkvama su potrebni temelji (Boff, 1987:153-158) na kojima će izgrađivati vjeru u ljudima, koja je u skladu s Božjom voljom. Duh zajedništva i bratstva prisutni su i u 21. stoljeću, a to su i jedni od temelja crkve. U takvim odnosima susreću se potlačeni i vjerujući narod, crkvene zajednice niču iz Božje riječi, crkve koje postaju sredstvo navješćivanja slobode te slavljenja vjere i života.

Zanimljiva su i promišljanja koja navode neki autori o karakteristikama puta (Boff, 1987:160) koji prolaze kršćanske crkve (u ovom slučaju se to odnosi na rimokatoličke crkve u Južnoj Americi). Činjenica je da ni jedna kršćanska crkva nije „zaštićena“ ili „oslobođena“ od ovog i ovakvog puta.

8 Aristotel smatra kako država nastaje po prirodi te je važnija od pojedinca, koji, ako je izdvojen, nije sam sebi dovoljan. Zato u svim ljudima, ističe Aristotel, postoji prirodna težnja za zajednicom, kao što je država u kojoj treba postojati pravednost, jer pravda sačinjava poredak državne zajednice, koja se sastoji u tome da se odluči što je pravo (Aristotel, *Politika*, str. IX, Kultura, Beograd, 1960).

KRITIKA	TRAŽENJE	TEMA - RAZMIŠLJANJE	PRAKSA
1) Svećenička crkva: klerikalizam	Narodna crkva: ne za narod, nego s narodom	Crkva – Božji narod	Otvoreni dijalog, ravnopravnost, slušanje naroda, participacija. Svećenik se prilagođuje. Drugi vatikanski sabor
2) Crkva koja nameće; anonimna; ne pita; ne obavještava; institucija; posluš zakonima	Bratstvo, dijalog, služenje, horizontalni odnosi, suodgovornost	Crkva zajednica, zajedništvo vjere i ljubavi; sakrament - znak	Narod se mijenja: komunicira, izražava se u liturgiji, preuzima službe. Zajednica ne u posluhu, nego u ljubavi. Biblijski kružoci
3) Otudjenje: Crkva, njezini obredi i sakramenti; saveznic bogatih i rastjelovljena	Potruga za siromahom; utjelovljena Crkva otkriva nepravde, brani izrabljene, stječe svijest o ljudskim pravima	Proročka Crkva; Crkva osloboditeljica, abrahamska zajednica; sakrament - sredstvo oslobođenja	Društveni angažman, kružoci za osvješćivanje i razmišljanje o ljudskim pravima; osnivanje temeljnih crkvenih zajednica te udruženja za obranu ljudskih prava i narodnih interesa

Medellin/Puebla

Izgradnjom takve Crkve i izgradnja nove Europe može krenuti drugim putem.

U političkom smislu u 20. i početkom 21. stoljeća Europa poprima nove oblike, ali kršćanstvo ostaje na svojim razrušenim pozicijama. Činjenica je da je Europu u povijesti obilježio kršćanski raskol, gdje s jedne strane djeluju, na zapadu Europe, rimokatolicizam, uz protestantski dio te s druge strane, na istoku Europe pravoslavlje. Novi udarac kršćanstvu dali su humanizam i renesansa te prosvjetiteljstvo, gdje duhovni autoriteti, posebno Biblija, gube prevlast.

Promatrajući civilizaciju Zapada, pod kojim se podrazumijeva Europa, posebno Europska unija te Sjeverna Amerika, zanimljivo je istraživanje Samuela Phillipsa Huntingtona (1997:109-110), koji navodi kako, u odnosu na druge civilizacije, postoje dvije slike. Prva označava prevlast Zapada, dok druga pokazuje civilizaciju na zalasku, posebno u odnosu na azijske regije i države. To slabljenje odvija se kroz nekoliko značajki:

- proces je spor;
- slabljenje se ne odvija ravnomjerno i
- sve veću sposobnost imaju pojedinci i skupine u mijenjanju ponašanja drugih pojedinaca i skupina, bilo da se radi o poticanju, prisilom ili savjetovanjem.

Veliki problem u budućnosti za civilizacije Zapada, ali i Europe može biti prirodni prirast stanovništva, s obzirom na to da s jedne strane je u Europi, u kojoj prevladava kršćanstvo, taj proces u negativnoj fazi, a s druge strane, kod azijskih, uglavnom muslimanskih zemalja je u pozitivnoj, što potvrđuju i podaci o stopi nataliteta u razdoblju 1995-2000. godine po pojedinim državama.⁹

Drugi problem je perspektiva kršćanstva u Europi. Kakvu je ulogu imalo kršćanstvo u oblikovanju Europe? Imaju li Bog, kršćanska religija i crkva mjesta u Ustavu Europske unije? Koje mjesto u svemu tome zauzima religija?¹⁰

Jasno je da je *religijska sloboda* princip pozitivnoga ustavnog prava. Sve države EU dijele tu ustavnu pretpostavku, ali je u mnogim europskim državama ta pretpostavka prožeta i različitostu.

Tako preambula Ustava Savezne Republike Njemačke: „...svjesna vlastite odgovornosti pred Bogom i ljudima...“ ili Ustava Republike Irske: „U ime Presvetoga Trojstva od kojega proizlazi svaki autoritet... mi... priznajući s poniznošću sve naše obveze spram našeg Božanskog Gospodina Isusa Krista...“, ili Ustav Kraljevine Danske u kojem u čl. 4. Stoji da je Luteranska Evangelička Crkva danska nacionalna Crkva, a i u ustavima Grčke, Malte, Španjolske stoje slične tvrdnje o važnosti Pravoslavne ili Rimokatoličke crkve

Koja je funkcija ustava? Prva je funkcija organiziranje državne moći i podjela institucionalnih ovlasti, druga je funkcija definiranja i normativnog kvalificiranja odnosa između pojedinaca i javne vlasti, te treća, očuvanje vrijednosti, ideja i simbola koje međusobno dijeli jedno određeno društvo. Ustav predstavlja osnovu u određivanju nacionalnog, kulturnog i vrijednosnoga identiteta naroda.

Je li kršćanstvo samo jedna od religija u Europi ili je njezin sastavni i temeljni dio? Gledajući iz perspektive 21. stoljeća, religija je kroz povijest bila sredstvo političke prisile, ali posebno razvojem protestantizma, takav utjecaj je slabio, a jačalo je razvijanje tolerancije, ljudskih prava i slobode savjesti. Osim religije i prosvjetiteljstvo je doprinijelo izgradnji Europe, ali razvijanje demokracije, kao političkog područja, temeljeno je na pluralizmu, a ne isključivo na jednoj opciji.

Slijedom navedenoga, pred Crkvom je uloga nositelja i promicatelja poruke Europi, zapadnoj civilizaciji i svijetu, o punini života koji nosi Evanđelje. Ujedinjenost Europe, što u velikoj mjeri se projicira i na „ujedinjenost“ kršćanskih crkvi, ne smije se ograničavati samo na dva aspekta – političko-gospodarski i

9 Prema istraživanju koje je prezentirano u časopisu The Economist, *Europa u brojkama 1998*, Privredni Vjesnik, Zagreb, 1997., str. 38, uočljivo je kako je najveća stopa nataliteta u Turskoj (24,6 posto), Albaniji (21,6), Azerbejdžanu (19,3), Armeniji (18,0), dok je najniža u Sloveniji (10,6), Grčkoj (9,8), Španjolskoj (9,8), Italiji (9,6) i Njemačkoj (9,2).

10 Više se može o toj temi pročitati u tekstu Tanjić, Ž., (2005.), *Europa kršćanskih korijena poštuje sve svoje građane*, Glas Koncila, broj 28 (1620).

geografski – već i na kršćanski sustav vrijednosti, na čijim je temeljima izgrađena moderna Europa. Trajni zadatak Crkve je naviještanje Radosne vijesti Isusa Krista, koja može mijenjati i mijenja „političke granice“.

Kao što navodi Rene Coste (1995:202-203), pred Crkvom je značajna uloga isticanja naglasaka Božje riječi koja potvrđuje dva izričaja dostojanstva ljudske osobnosti. S jedne strane, čovjek je slika Božja, s druge strane, potrebno je promatrati ponašanje Gospodina Isusa Krista i apostola. „On (Isus Krist) predlaže, upućuje poziv, doziva, ali ne čini ništa da bi prisilio one kojima se očituje. On je putnik što kuca na vrata i strpljivo čeka da se otvore (Otk 3,20) Stoga je odlučno odbacio trijumfalistički mesijanizam koji su mu željeli nametnuti, jer – među ostalim neprikladnostima – taj bi trijumfalizam bio preprekom slobodnu pristanku vjernika“.

5. Evangelizacija politike

Politika kao jedan od oblika uređenja međuljudskih organiziranih odnosa, a upravo kroz evangelizaciju ljudi, na neki način utječe se i na politiku. Kroz evangelizaciju pojedinaca, koji predstavljaju civilnu zajednicu, moglo bi se reći da se tako evangelizira i politička zajednica.

U takvom okružju Crkva će biti uspješnija ako promiče kršćanske vrijednosti te u svom vidokrugu ljude uči i hrabri upućivati na njih.

Koja je uloga vjernika kao članova i predstavnika crkve u društvu? Svodi li se ona na samo na osobnu pobožnost, odlazak u crkvu, sudjelovanje u humanitarnim i karitativnim djelatnostima ili nešto više od toga? Postoji li politička praksa Crkve i da li vjernici mogu i(li) trebaju biti politički angažirani?

Najvažnija činjenica u odnosima između crkve i politike je crkvena neutralnost, što uključuje i nekorištenje političkog rječnika, ali i ne dopustiti da politika koristi vjerski rječnik. Kako što navodi Bezić Ž. (2001: 64–65), nekoliko je modela odnosa crkve prema politici:

- model borbe, koja uključuje i napetosti između crkve i države;
- model suradnje, koja uključuje i povjerenje, prijateljstvo, pa i savezništvo;
- model neutralnosti, gdje se crkva ne bavi aktivno politikom, ali niti ulazi u sukobe sa svjetovnom vlašću.

Kao što navode pojedini autori, jedan od čimbenika koji uzrokuje sukobe je religijska netolerancija, (Volf, 1998:293) podrazumijevajući pod „religijama“ svjetske religije, ali i konfesije¹¹ unutar kršćanstva. Za razliku od politike, koja ne izbjega-

11 Izraz konfesija (lat. *confiteor* = priznati, očitovati) je prvobitno označavalo u religioznom smi-

va upotrijebiti nasilje kao sredstvo postizanja cilja, Crkva nosi u sebi, za sve oko sebe, četiri poruke križa (Volf, 1998:300-302) na kojem je Isus Krist prekinuo krug nasilja:

- križ prekida krug nasilja – Isus Krist viseći na križu mijenja načelo osvete načelom neopiranja i preuzima na sebe agresiju progonitelja;
- križ otkriva mehanizme žrtvovanja - Isus Krist je na križu trpio neopravdano nasilje, jer njegova nedužnost bila je dovoljan razlog za mržnju;
- križ je dio Isusove borbe za Božju istinu i pravdu – Isus Krist se viseći na križu borio protiv prijevare i ugnjetavanja;
- križ je Božji zagrljaj prijevarenih i nepravednih – viseći na križu Isus Krist učinio je djelo milosti vapeći Bogu riječima „Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine“ (Lk 23,34).

Slijedom navedenoga, Crkva treba izbjegavati, s jedne strane, politizaciju crkve, ali i njezinu totalnu depolitizaciju. Crkva treba stajati iznad političkih sustava i ne davati podršku bilo da se radi o poziciji ili opoziciji, te se usmjeriti osnovnom poslanju – navješćivanju Radosne vijesti Isusa Krista.

Osim izbjegavanja navedenih krajnosti, politizacija i depolitizacija, pred Crkvom se postavlja, osim evangeliziranja svijeta i naviještanja Radosne vijesti Isusa Krista, socijalna dimenzija djelovanja, posebno prema siromašnima, odbačenima, ugnjetavanima.

Kroz taj socijalni element, tj. kroz djela ljubavi, djelatnost Crkve, kroz socijalne aktivnosti, gradi i ostvaruje primarnu zadaću stvaranja uvjeta sveopćeg dobra svih. Pod pojmom „Opće dobro“ podrazumijeva se poštivanje osobe i njenih temeljnih i neotuđivih prava, sloboda, razvoj društvenog blagostanja te stabilnosti i sigurnosti.

Vjernici vlastitu vjeru ne žive izvan ovog svijeta, nego konkretnim aktivno-

slu ispovijed, a u kazneno-pravnom priznanje. Kroz povijest reformacije je konfesija označavala vjersko priznanje pripadnosti nekoj protestantskoj struji (npr. Augsburška konfesija). To je istovremeno bilo davanje identiteta osnivačkim dokumentima pojedinih religijskih struja. Kroz unutrašnju zajedničku povezanost religijskih orijentacija i crkvenih dostojanstvenika pojam “konfesija” je u početku bio oznaka reformističke crkve. Kako su ubrzo protestantski pravci oblikovali crkve koje se više nisu razlikovale kroz očitovanja svojih pripadnika, nego formalnim obilježjima, izraz kršćanska konfesija je uskoro postao pojam koji obuhvaća sve prihvaćene pravce unutar kršćanske crkve. Jedina iznimka su pravci koji su marginalizirani i označava ih se kao sekte. (Ovaj dio teksta o konfesiji se odnosi na način korištenja izraza u kontinentalnoj Europi. Anglosaksonsko korištenje izraza je nešto drugačije). Pojam se koristi za razlikovanje pojedinih kršćanskih crkvi (Katolička, pravoslavne, brojne protestantske crkve). Jednako tako se ponekad koristi i za tri glavna pravca unutar židovstva (ortodokсни, konzervativni i reformisti) kao i dva glavna pravca u islamu (suniti i šiiti). I u hinduizmu postoje četiri pravca na koje se može primijeniti ovaj izraz (šivaizam, šaktizam, višnaizam i smartizam). Više, <http://hr.wikipedia.org/wiki/Konfesija> (posjet 5. prosinca 2008.).

stima pridonose „sijanju sjemena Kraljevstva Božjeg“. Vjernici kao građani imaju svoje mjesto u društvu, ali imaju i odgovornost prema društvenoj zajednici, kao i na planu promicanja duhovnih vrijednosti i gradnje kvalitetnijih društvenih odnosa. Potrebno je imati na umu Pavlovo poimanje Kristove zamisli o novozavjetnom kršćaninu, kako to nije netko tko samo navješćuje Radosnu vijest, nego onaj koji u rukama Isusa Krista postaje izlomljen kruh i izliveno vino zbog drugih. (više Chambers, 1999:25. veljače).

6. Zaključak

Je li danas aktualan Isus Krist? Od čega ovisi aktualnost? Kakva je uloga njegove Crkve i vjernika? Upravo Kršćanska crkva treba raditi na promicanju evanđelja i nuditi duhovnu ponudu, tako da umjesto politike, vjernik na bogoslužju čuje duhovnu poruku evanđelja.

Pred Crkvom je zadatak da se više orijentira na duhovnu, a manje na svjetovnu poruku. Crkva nije oporba vlasti, ali nije niti njena produžena ruka. Ona je sredstvo koje objavljuje Isusa Krista, koje predstavlja subjekt u međuljudskim, pa i međupolitičkim odnosima.

Dobivanjem duhovne poruke, vjernik će lakše riješiti dileme koje stoje pred njim da pokaže svoje kršćanstvo živěći na načelima evanđelja. Isus je mnogo puta pokazao svojim primjerom kako kršćani trebaju danas živjeti u svijetu.

Jedan primjer je pranje nogu koje je opisano u Evanđelju po Ivanu (usp. Iv 13, 1-15), koje govori o Isusovom pranju nogu učenicima. Taj čin, između ostalog, sadržava poruku: služite jedni drugima, bez obzira na materijalni, obrazovni, politički ili neki drugi status.

Drugi je odnos trsa i loze, opisanog u istom Evanđelju (usp. Iv 15,5) „Ja sam trs, vi loze. Tko ostaje u meni i ja u njemu, taj donosi mnogo roda. Uistinu, bez mene ne možete učiniti ništa“, poručuje Isus Krist.

Kršćanske crkve trebaju tražiti jedinstvo i zajedništvo u Isusu Kristu i evanđeoskoj poruci koja nadilazi sve razlike. Kao što je navedeno u Ekumenskoj povelji za rast suradnje među crkvama u Europi¹², iz 2001. godine, jedna od smjernica za rast suradnje među europskim crkvama je vjerovanje u „jednu, svetu, katoličku i apostolsku crkvu“.

Kršćanska crkva jest jedna, sveta, katolička i apostolska u duhu svog jedinog poglavara, Gospodina Isusa Krista, koja naviješta Radosnu vijest uskrsnuća, ne

12 *Charta Oecumenica* Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi, Vijeće europskih biskupskih konferencija (CCEE), Konferencija europskih crkava (KEK), Strasbourg, 22. travnja 2001.

govoreći, pri tome, o doktrini ili teologiji, nego nosi svjedočanstvo o osobnim promjenama koje su se događale i događaju kao posljedica Kristovog uskrsnuća, jer Bog je ušao u povijest ljudskog roda, umro je na križu u osobi Isusa Krista, uzimajući grijeh svijeta na sebe. „Njega koji ne okusi grijeha Bog za nas grijehom učini da mi budemo pravednost Božja u njemu“ (2 Kor 5,21).

Literatura

- Augustin, Aurelije (1995). *O državi Božjoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Bezić, Živan (2001). Crkva i politika, *Obnovljeni život*, 56, Zagreb.
- Biblija (1978). Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Boff, Leonardo (1987). *Crkva, karizma, vlast - ogledi o vojujućoj ekleziologiji*, Stvarnost, Zagreb.
- Chambers, Oswald (1999). *Moje najbolje za Njegovu preuzvišenost*, Duhovna stvarnost, Zagreb.
- Coste, Rene (1995). *Političke zajednice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Deklaracija katoličkih temeljnih pokreta o budućoj Europi pedeset godina nakon Rimskog ugovora „Kakva Europa na početku tisućljeća?“*, Rim-Berlin-Zagreb 25. ožujak 2007.
- Đurić P. Marko (2000). *Od odgovorne do mirovne crkve*, Međunarodna konferencija Crkva i mir, 1.-4. svibnja 2000., Osijek.
- Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi* (Charta Oecumenica), Strasbourg, 22. travnja 2001. Prijevod: Odjel za ekumensku teologiju Instituta za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić“ Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Hammond, Thomas Chatterton (1993.) *Uvod u teologiju*, Izvori, Osijek.
- Huntington, Samuel Phillips (1997). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Izvori, Zagreb.
- Jambrek, Stanko (2007). Vjera, u: S. Jambrek (ur.), *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Bogoslovni institut i Prometej, Zagreb.
- Lausanski zavjet*, u: Stanko Jambrek, ur., *Evanđeoski pokret*, Zagreb, PEV, 1997.
- Metz, Johann Baptist (2004). *Politička teologija: 1967.-1997.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Miličić, Vjekoslav (1998). Socijalna država, država blagostanja. *Revija za socijalnu politiku*, Pravni fakultet, Zagreb, svezak 5, br. 4.
- Novi zavjet* (1990.), Britansko i strano biblijsko društvo, XI. Izdanje Kršćanska

sadašnjost, Zagreb

Politička enciklopedija (1975). Savremena administracija, Beograd.

Šušnjić, Đuro (1989). *Otpori kritičkom mišljenju*, Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb.

Tanjić, Željko (2005). Europa kršćanskih korijena poštuje sve svoje građane, *Glas Koncila*, 28 (1620).

The Economist, (1997). Europa u brojkama 1998., *Privredni vjesnik*, Zagreb.

Volf Miroslav (1998). *Isključenje i zagrljaj: Teološko promišljanje identiteta, drugosti i pomirenja*, Steppress, Zagreb.

Christ Between State, Nation and Individual

Summary

This work presents correlations of elements of the political community – the state, and the Christian community – the church, toward the person of the divine and human character of Jesus Christ. Jesus Christ as God incarnate in the modern world, at the beginning of the 21st century, is used in a dualistic way. On the one hand, it is set as a subject whose purpose is identification, whether it concerns a national or religious element. On the other hand, Christians who manifest their faith through deeds earn identification with Christ, who represents the subject of mutual relations. Before the church is the great task of encouraging, supporting and endeavoring daily with the faithful to pursue such a relationship with Christ as an actual and active subject, one which is not weighed with individual or group interests. The Christian church should work to develop believers' attitude towards politics and political activity, but it should be autonomous in action.

